

3 FORTREYTIÐ FYRI FØROYUM SUM VAKSTRARSAMFELAGI

Skal tað eydnast okkum at gera Føroyar til eitt vakstrarsamfelag, so eru nakrar fortreytir, sum skulu vera til staðar. Tá vit tosa um fortreytir, so er tað í ávísium førum nakað, sum vit sjálvi kunnu skapa og tilevna okkum. Í øðrum førum er tað nakað, sum vit ikki kunnu gera so nógv við, og tí mugu læra at laga okkum best møguligt til. Her skal tó leggjast afturat, at broytingar við skipaferðslu í arktiska økinum helst fara at hava við sær, at Føroyar fara at liggja serstakliga væl fyri einaferð.

3.1 Fortreyt 1 – vit eru í Føroyum

At virka og liva í Føroyum hevur nakrar avbjóðingar við sær. Eitt lítið fólkagrundarlag, landafrøðiliga eru vit meiri avbyrgd í mun til flest onnur lond, og eisini hava vit innanhýsis avbjóðingar, tí Føroyar eru eitt oyggjaland.

Undirstøðukervið innanlands og til úrheimin er tískil ein alt avgerandi lívsæðr fyri føroyskt vinnulív og samfelagið annars. Sum pinkuland hava vit eisini avbjóðingar við dýrari grundrakstri orsakað av smærri eindum og vantandi møguleikum at røkka stórrakstrarfyrimunum.

Vit mugu tí spyrja okkum sjálvi, hvat vit kunnu gera nakað við, og hvat vit mugu góðtaka sum grundleggjandi treytir fyri føroyska samfelagið.

Undirstøðukervið

Fatanin hjá Føroya Arbeidsgevarafelag er, at tað er munandi betur statt við innlendis undirstøðukervinum enn útlendis. Stórar fløgur í innlendis undirstøðukervið fara tískil neyvan at skapa grundarlag fyri stórvegis búskaparvøkstri.

Kostnaðurin hjá tí tað almenna at gera og reka eitt undirstøðukervi í einum oyggjalandi er lutfalsliga høgur. Tað er tó av stórum týðningi, at undirstøðukervið verður viðlíkahildið. Útbyggingar av innlendis undirstøðukervinum tykjast tó ofta ikki at verða framdar við atlit til, hvat loysir seg fyri føroyska samfelagið sum heild, og tað heldur Føroya Arbeidsgevarafelag, at tær eiga at verða. Eisini heldur

felagið, at politiski myndugleikin hevur dugað ov illa at heysta fyrimunirnar í almenna virkseminum, so hvørt sum útbyggingar eru gjørdar í undirstøðukervið. Vit hava t.d. framvegis trý sjúkrahús og smáar og spjaddar skúlaeindir.

Til tess at menna búskaparvøksturin í Føroyum krevst eisini ein áhaldandi menning av ferðamøguleikum til og frá Føroyum, sum eisini OECD mælir til í frágreiðing um NORA økið. Føroya Arbeidsgevarafelag fevnast um, at farið er undir at leingja verandi flogvøll, tí hetta hevur við sær fjølbroyttari móguleikar fyri flogferðslu og størri reglusemi. Tó er hetta í sær sjálvum bert eitt stig á leiðini. Tað er samstundis neyðugt, at skapa karmar, sum veita Føroyum eitt kappingarført ferðasamband, so fólk og feløg kunnu virka uttanlands við Føroyum sum heimstaði. Karmarnir um flutning millum lond eru ikki nóg góðir, tí vit leggja framvegis skatt á ferðafólkaflutning. Føroya Arbeidsgevarafelag heldur, at tað er neyðugt at skipa optimalar karmar fyri lagarlígar flutningstreytum millum lond, og at skatt-urin á ferðing, sum eisini er galdandi fyri sjóflutning, skal takast av beinanvegin.

Elektroniskt undirstøðukervið

Eitt týðandi eyðkenni fyri, um eitt land hevur eitt væl virkandi elektroniskt undirstøðukervi, er útbreiðslan av internetinum. Samskiptismóguleikar yvirhøvur hava stóran týðning. Í Føroyum er internetútbreiðslan rættiliga stór, men prísirnir eru ov høgir, bæði fyri internet og samskipti annars. Tað hevur tí týðning at gera tiltøk fyri at fáa prísir niður, eitt nú at skapa størri kapping á fjarskiptismarknaðinum. Forðingar í sambandi við atgongdugu vera so fáar sum móguligt, og kappingarforðingar sum t.d. manglandi nummarportabilitetur mugu takast burtur.

Tað er tó ikki bert internet, ið hevur týðning í sambandi við elektroniskt undirstøðukervi. Talgildar nýtsluskipanir hava stóran týðning, og her eru Føroyar eftirbátar. T.d. eru móguleikarnir fyri avgreiðslum á netinum ógvuliga avmarkaðir, og vit hava framvegis ikki fingið eina talgilda undirskrift, ið er ein fortreyt fyri at fáa skilagóða nýtslu av talgildum nýtsluskipanum.

Leggjast skal afturat, at fleiri og betri nýtsluskipanir innan tað almenna eisini eru ein avgerandi fortreyt fyri effektivisering av almenna geiranum.

Føroya Arbeidsgevarafelag heldur tí, at politiski myndugleikin eigur at raðfesta fløgur í elektroniska undirstøðukervið munandi fremri, enn gjørt verður.

Dýrari grundrakstur/kostnaðarstöði

Kostnaðarstöðið í Føroyum er lutfalsliga høgt. Tað er dýrari sum borgari at liva og sum fyrítøka at virka í Føroyum. Kostnaðarstöðið er høgt sammet við aðrastaðni, sjálvt tá flutningskostnaður til Føroya er frádrigin.

Vit mugu ásanna, at kostnaðurin fyri grundrakstur av einum lítlum pinkusamfelagi er høgur, og tískil nakað, sum vit í ein ávísan mun mugu liva við. Í handilsvinnuni er tað púra einfalt – færri kundar og lægri umsetningur er fyri hvørt kassatól. Møguleikarnir fyri stórrakstrarfyrimumum eru sum heild ógvuliga avmarkaðir.

Í ein ávísan mun mugu vit góðtaka eitt hægri prísstöði, men tó ikki ókritiskt. Føroya Arbeidsgevarafelag leggur tí eisini dent á, at tað er altavgerandi, at grundraksturinn ikki er hægri enn neyðugt. Tamarhald má fáast á prísirnar (meira undir 7.5.1).

Serligar avbjóðingar fyri framman

At tryggja orkutørvin, halda orkuprísunum niðri og at taka atlit til umhvørvið verður í heimshøpi mettt at vera ein av stóru framtíðaravbjóðingunum. Ein framskygdur orku-politikkur er somuleiðis ein stór avbjóðing fyri Føroyar.

Fyri vinnulívið sum heild hevur tað týðning, at orkuprísurin er lágur og støðugur, umframt at orkuveitingin er reglulig. Partar av føroyskum vinnulívi stríðast við, at el-veitingin til tíðir ikki er nóg støðug. Útlitini fyri lágum og støðugum el-prísnum eru, sambært fyriliggjandi upplýsingum, døpur. Hóast hetta, so verða hesar stóru avbjóðingar so at siga ikki viðgjørðar av politisku skipanini.

Hækkandi el-prísar, soleiðis sum útlitini eru fyri, hevur við sær eitt hækkandi kostnaðarstöði fyri vinnuna, sum dýrkar vørur og tænastr, sum verða seldar øðrum fyrítøkum. Útlitini eru tískil, at trupulleikin við ov høgum grundrakstri hjá føroyskum fyrítøkum, bara verður størri.

Føroya Arbeidsgevarafelag heldur tað vera umráðandi, at avbjóðingin verður tikin í størri álvara av politisku skipanini. Føroya Løgting hevur samtykt, at CO₂-útlátið skal skerjast við 20 prosentum í tíðarskeiðinum 2010–2020 í mun til útlátið í 2005. Við samtyktini eru tó eingi atlit tikin til, hvør skynsamasti máttin er at røkka hesum máli. Fyri føroyskt vinnulív hevur tað avgerandi týðning, at atlit verða tikin til, hvussu hetta verður gjørt kostnaðareffektivt. Farast má undir viðgerðina at finna kostnaðar-effektivar loysnir á orkuavbjóðingini alt fyri eitt.

Ein týðandi partur av orkupolitikkinum er eisini, at tað almenna, í sambandi við t.d. nýbygging, tryggjar, at skundað verður undir orkusparandi tiltøk, men eisini at hædd verður tikin fyri skilagóðum orkuloysum í sambandi við alment virksemi. Ábyrgdarbýtið á eldraðkinum millum land og kommunur hevur eitt nú elvt til, at skilagóðar orkuloytnir ikki vera framdar.

Føroya Arbeidsgevarafelag er serliga stúrið um útlitini fyri el-prísunum. Talan er um eitt átrokandi mál at fáa loyst, og spurningurin er tí, um uppgávan ikki er vorðin ov stór til, at bert kommunurnar skulu vara av málinum. Føroya Arbeidsgevarafelag heldur, at landsmyndugleikarnir eiga at hava størri ábyrgd á økinum.

Eisini er neyðugt at fara undir at viðgera spurningar um, hvørt farast skal undir eina sundurskiljing í net- og framleiðslupart og eisini at fáa størri kapping í lag um at framleiða streym. Eisini eiga vit at viðgera møguleikar við kaðalloysnum, soleiðis at Føroyar gerast partur av altjóða el-kervinum.

Føroya Arbeidsgevarafelag er órógvað av, at so stór óvissa valdar um so týðandi viðurskipti sum orku og orkuprís. Um henda avbjóðing ikki verður rætt handfarin, so kann hetta fáa álvarsligar avleiðingar fyri kappingarførið hjá føroyskum vinnulívi og fyri føroyska samfelagið sum heild.

3.2 Fortreyt 2 – fíggjarstýring

Ein avgerandi fortreyt fyri menning av føroyska samfelagnum er, at álit er á búskapin og stýringina av honum. Haldgóðir og støðugir fíggjarkarmar fyri samfelagsbúskapin hava avgjørt eisini týðning fyri karmarnar at reka eina fyritøku.

Fíggjarstýringin av landshúsarhaldinum má vera skilagóð. Júst hvussu landshúsarhaldið skal stýrast, eru tað ymiskar politiskar meiningar um, men tað er altavgerandi, at tað í samfelagnum og millum eygleiðarar uttanífrá er ein fatan av, at tað eru ábyrgdarfullir politikarar, ið taka tilvitaðar politiskar avgerðir um fíggjarleistin fyri almenna húsarhaldið.

Føroya Arbeidsgevarafelag heldur tað vera umráðandi, at politiski myndugleikin fyri at tryggja búskaparligt skil í landinum leggur seg eftir at lúka krøv til skuld og undirskot á fíggjarlógum, sum onnur lond seta sær hetta. Tó skal politiski myndugleikin har-

umframt taka serlig atlit til tann viðbrekna búskaparliga veruleika, at Føroyar eru eitt pinkuland.

Tað er greitt, at føroyska almenna skuldin enn er lutfalsliga lítil og undir tí kravi, sum ES setir til evrulond (í mesta lagi 60 prosent av BTÚ, sum svarar til 40 prosent sambært uppgerðarháttinum hjá Landsbanka Føroya). Tó vísa uppgerðir av undirskotinum á fíggarlógini, at undirskotið bæði í 2008 og 2009 lá nakað væl oman fyri 3 prosent av BTÚ, sum somuleiðis er hámarkið fyri evrulond. Framhaldandi stór hall á fíggarlógini fara at hava við sær, at støðan við lítlari skuld verður broytt til stóra skuld longu um fá ár.

Føroya Arbeidsgevarafelag er av tí fatan, at stýringin av almenna geiranum ikki er í lagi. Útreiðsluvøksturur hevur verið alt ov stórur seinastu á leið 10 árinum, samstundis sum útlit eru til framhaldandi vøkstur við m.a. útbyggingum á eldraøkinum. Sjónarmið hesum viðvíkjandi eru í serskilda partinum um almenna geiran.

Føroya Arbeidsgevarafelag heldur, at tørvur er á greiðum reglum fyri, hvussu almenna húsarhaldið skal stýrast. Hvussu stórt má undirskotið á fíggarlógini í mesta lagi vera, og hvussu leingi. Hvussu stór má almenna skuldini vera í mun til BTÚ. Eisini sóknast Føroya Arbeidsgevarafelag eftir reglum um lutfallið millum almenna geiran og búskapin sum heild ella arbeiðsmarknaðin sum heild.

Búskaparpolitikkur og vinnukarmar

Broyttir politiskir karmar ár undan ári eru ein støðug avbjóðing fyri føroyskt vinnulív. Fyri føroyskt vinnulív hevur búskaparligt støðufesti alt at siga. Seinastu árinum hava víst, at politiski myndugleikin einans hugsar um útreiðslur og inntøkur eitt ár í senn. Hetta hevur elvt til, at ótryggleiki valdar, og grundleggjandi karmar viðvíkjandi inntøkusiðuni hjá landskassanum verða broyttir ár undan ári við beinleiðis avleiðingum fyri útreiðslusiðuna hjá føroyskum fyrirkum ár um ár. Nýggj og hækkað gjöld merkja broyttar fortreytir fyri vinnuvirksemið og sum oftast uttan nakra stórvegis skiftistíð.

Føroya Arbeidsgevarafelag fegnaðist, tá nýggja játtanarlógin varð sett í gildi. Henda lógin ásetur m.a., at politiska skipanin skal áseta fíggarlógir fimm ár fram í tíðina, men hetta verður tó bert gjørt á pappírinum, tí tað fyriliggja fá – um nøkur – uppskot til, hvussu framtíðar virksemið hjá landinum fer at samsvara við ætlaðu tøluni í rokniarkinum. Okkum manglar tí at síggja tær broytingar í politiska arbeiðslagnum, sum játtanarlógin leggur upp til.